Nota: Resultaten van het archeologisch vooronderzoek aan het Sint-Teunisplein te Zoersel (fase 2)

Nick Van Liefferinge
Julie Van Roy

Tienen, 2022
Studiebureau Archeologie bv

Colofon

Nota: Resultaten van het archeologisch vooronderzoek aan het Sint-Teunisplein te Zoersel (fase 2)

Projectverantwoordelijke	Annelies De Raymaeker Vanessa Vander Ginst
Erkend archeoloog:	Nick Van Liefferinge
Auteurs:	Nick Van Liefferinge Julie Van Roy
Foto's en tekeningen:	Studiebureau Archeologie bvba (tenzij anders vermeld)

Op alle teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Studiebureau Archeologie bv mag niets uit deze uitgave worden vermenigvuldigd, bewerkt en/of openbaar gemaakt, hetzij door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

Studiebureau Archeologie bv
Bietenweg 20
3300 Tienen
www.studiebureau-archeologie.be
info@studiebureau-archeologie.be
tel: 0474/58.77.85
fax: 016/77.05.41

©2022, Studiebureau Archeologie bv

Inhoud

1. Samenvatting van het reeds uitgevoerde onderzoek (fase 1) p. 2

2. Resultaten van het proefsleuvenonderzoek (fase 2) p. 4
2.1 Beschrijvend gedeelte p. 4
2.1.1 Administratieve gegevens p. 4
2.1.2 Archeologische voorkennis p. 6
2.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen p. 6
2.1.4 Vooropgestelde onderzoeksmethode en -technieken p. 6
2.1.5 Afwijkingen t.a.v. de vooropgestelde onderzoeksmethode en -technieken p. 7
2.2 Interpretatie p. 10
2.2.1 De bodemprofielen p. 10
2.2.2 Vindplaatsen met bodemsporen p. 11
2.2.3 Natuurwetenschappelijke staalnames p. 15
2.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied p. 15
2.2.5 Impactbepaling van de geplande werken op het bodemarchief p. 16
2.2.6 Beantwoording van de onderzoeksvragen p. 16

3. Programma van maatregelen p. 18
3.1 Administratieve gegevens p. 18
3.2 Gemotiveerd advies p. 19
3.3 Programma van maatregelen p. 21

Bibliografie p. 22

Bijlagen
Bijlage 1: Overzichtsplan
Bijlage 2: Foto-inventaris
Bijlage 3: Sporeninventaris
Bijlage 4: Vondsteninventaris
Bijlage 5: Bodemprofielen

1. Samenvatting van het reeds uitgevoerde onderzoek (fase 1)

In functie van de aanvraag voor een omgevingsvergunning voor de bouw van appartementen en ééngezinswoningen is voor het terrein aan het Sint-Teunisplein in Zoersel een archeologienota (ID 19965)[1] opgesteld door All Archeo bv. Er werd een hoge archeologische verwachting vooropgesteld voor wat betreft (pre)historische vindplaatsen met bodemsporen. Historische kaarten tonen aan dat het terrein (vlakbij de kerk van Sint-Antonius) ook de laatste eeuwen deels bebouwd/bewoond is geweest. In de loop van de 19de en 20ste eeuw werden deze gebouwen (stelselmatig) gesloopt en uiteindelijk werd er een bedrijf van bouwmaterialen (*Van Pelt*) opgericht. Deze relatief recente sloop- en bouwwerkzaamheden kunnen echter structurele verstoringen van het bodemarchief hebben teweeggebracht. Omwille van deze reden werd een lage verwachting voor (goed bewaarde) artefactenvindplaatsen uit de steentijd vooropgesteld.

Hoewel het programma van maatregelen bij de archeologienota geen faseringsplan omvatte, zijn de geplande werken toch gefaseerd uitgevoerd (fig. 1.1). In deze nota worden de resultaten van de tweede prospectiefase gerapporteerd. De resultaten van het eerder uitgevoerde prospectie (18/05/2022) zijn gerapporteerd in de nota met ID 22597[2] en worden hierna samenvattend overlopen.

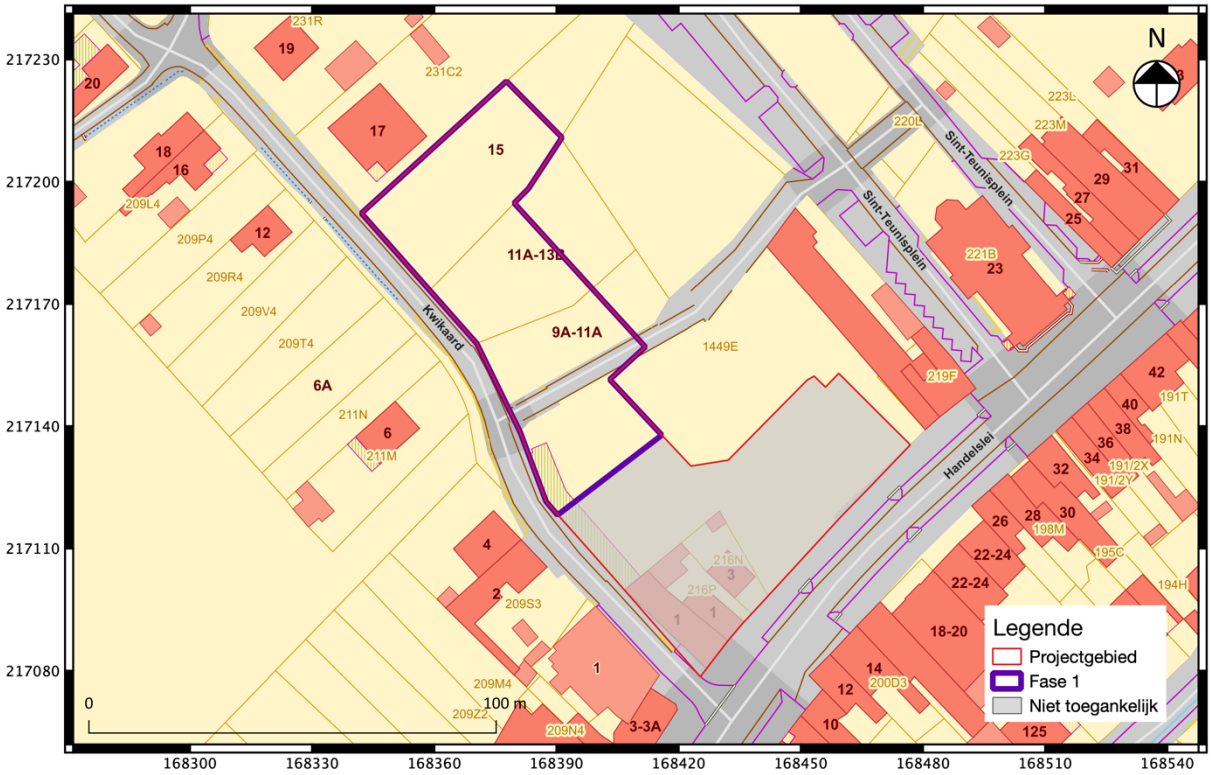

Fig. 1.1: Het projectgebied van de archeologienota met ID 19965, met een fasering van de geplande werken.

[1] https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19965
[2] https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/22597

Tijdens het proefsleuvenonderzoek ter hoogte van het deelgebied van fase 1 zijn bodemsporen uit de Nieuwe Tijd en Nieuwste Tijd (postmiddeleeuwse periode) en talrijke recente bodemverstoringen aangesneden. Een smalle greppel (S1) kon in verband worden gebracht met een inmiddels verdwenen, 19de eeuwse perceelsgrens. Ter hoogte van proefsleuven 5 t.e.m. 7 werden vondsthoudende sedimentlagen uit de 17de en 18de eeuw waargenomen en geregistreerd. Eén van deze lagen werd oversneden door een reeks van rechthoekige paalkuilen met scherpe spooraflijningen en opvallend witte zandvullingen. De scherpe spooraflijningen en de oversnijdingen wijzen op een recente (20ste eeuwse) datering. Restanten van muurwerk die zouden hebben behoord bij de historische bebouwing op het terrein zijn niet aangetroffen.[3] In het geval van een opgraving zou er geen substantiële datawinst worden gegenereerd (t.o.v. de resultaten van het proefsleuvenonderzoek) wat bijgevolg weinig of geen kenniswinst zou opleveren voor wat betreft de postmiddeleeuwse bewoningsgeschiedenis van het terrein. Er zijn dan ook geen maatregelen voor een opgraving geformuleerd.

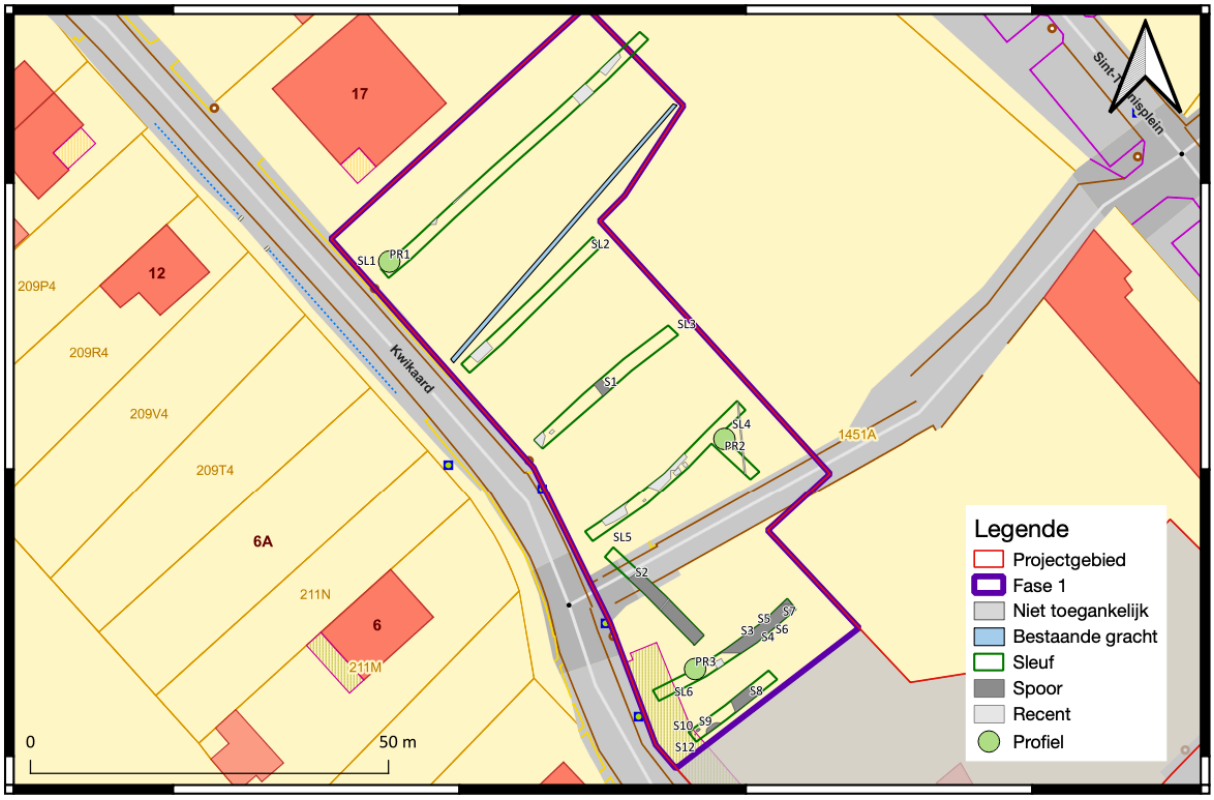

Fig. 1.2: Het overzichtsplan van het proefsleuvenonderzoek van fase 1.

[3] https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/22597

2. Resultaten van het proefsleuvenonderzoek (fase 2)

2.1 Beschrijvend gedeelte

2.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode		2022F348
Actoren	**Studiebureau Archeologie**	OE/ERK/Archeoloog/2015/00002 (bedrijf)
	Nick Van Liefferinge	Erkend archeoloog (OE/ERK/Archeoloog/2016/00111), assistent-bodemkundige, veldwerkleider
	Julie Van Roy	Assistent-archeoloog
Locatie	**Provincie**	Antwerpen
	Gemeente	Zoersel
	Adres	Sint-Teunisplein z.n.
Kadastrale gegevens		Zoersel, Afd. 3, Sectie I, perc. 216M, 216N, 216P en 218E (deel) (fig. 2.2)
Oppervlakte geplande werken fase 2		2866 m^2
Termijn veldwerk		29/06/2022
Bounding Box	**Punt 1**	X: 168390 Y: 217079
	Punt 2	X: 168477 Y: 217153
Relevante termen		Proefsleuvenonderzoek, dorpskern, historische bewoning, bodemverstoringen

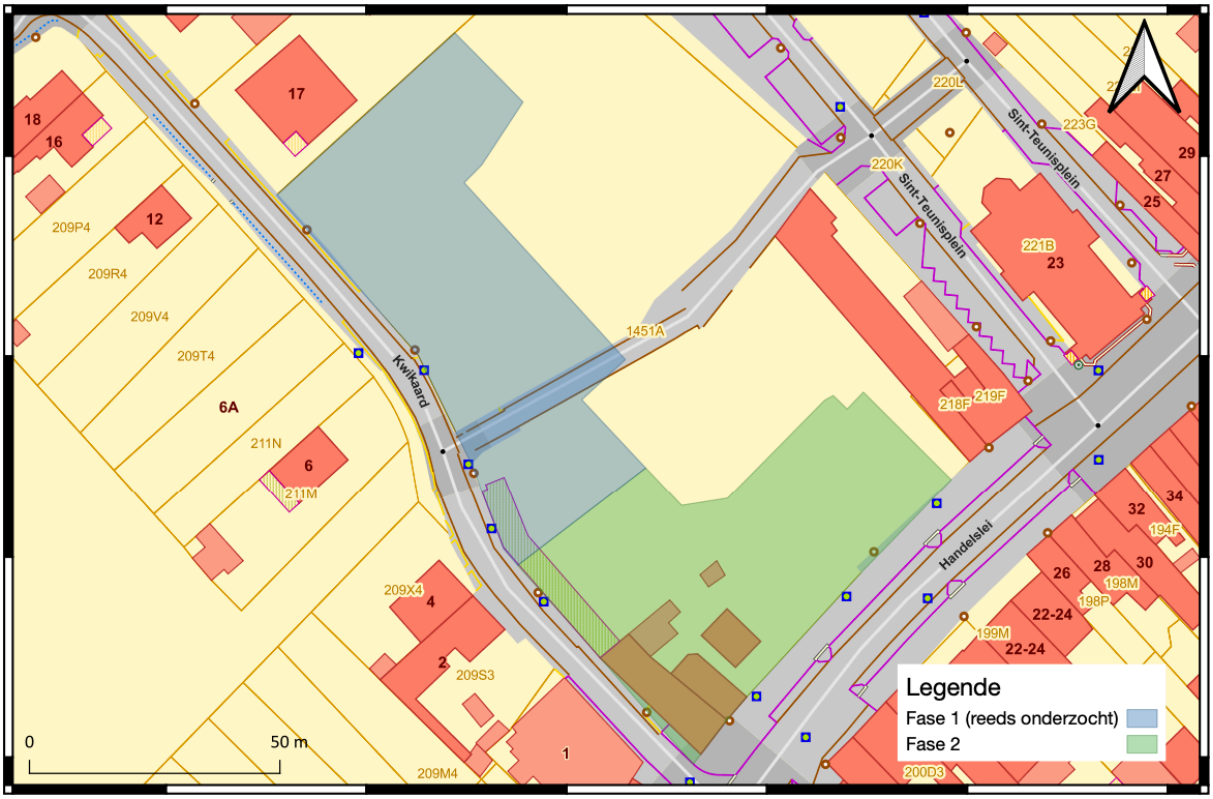

Fig. 2.1: Afbakening van de gefaseerde geplande werken op het kadasterplan.

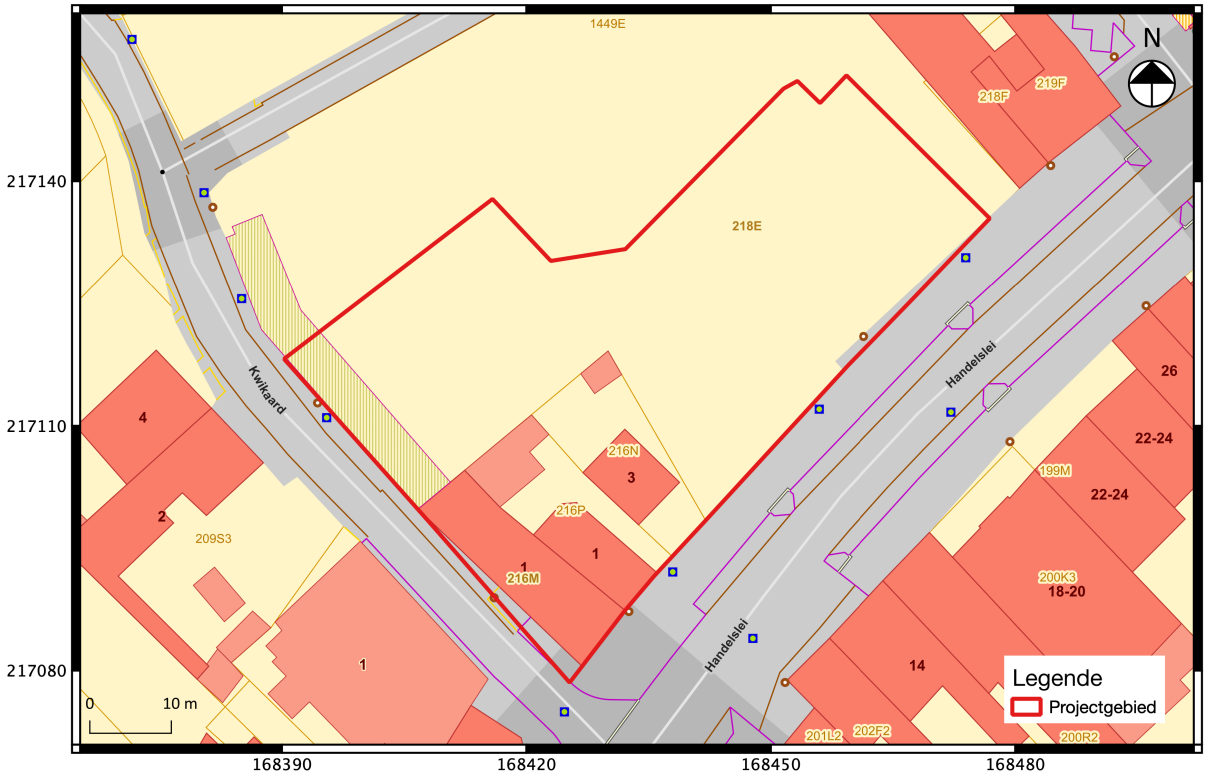

Fig. 2.2: Afbakening van de geplande werken van fase 2 (= projectgebied) op het kadasterplan.

Fig. 2.3: Luchtfoto uit 2021, met afbakening van het projectgebied. Op het terrein is de bebouwing van het inmiddels gesloopt bedrijf van bouwmaterialen (firma *Van Pelt*) zichtbaar.

2.1.2 Archeologische voorkennis

Zie hoofdstuk 1.

2.1.3 Onderzoeksopdracht en vraagstellingen

De doelstelling van het uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem betreft het formuleren van uitspraken omtrent de aan- of afwezigheid van één of meerdere archeologische vindplaatsen en het potentieel op archeologische kennisvermeerdering.
In het programma van maatregelen bij de archeologienota (ID: 19965) zijn de volgende onderzoeksvragen opgenomen:

- *Op welke dieptes bevinden zich relevante archeologische niveaus?*
- *Waar ligt/lag de hoogste grondwaterspiegel?*
- *Zijn er nog intacte bodems aanwezig?*
- *In hoeverre is de oorspronkelijke bodem (sub)recent verstoord?*
- *Zijn er archeologische sporen aanwezig binnen de grenzen van het projectgebied? Zo ja: Wat is de precieze afbakening ervan in ruimte en tijd?*
- *Wat is het type vindplaats (bewoning, begraving, …) dat aanwezig is binnen het onderzoeksgebied?*
- *Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen archeologische sporen?*
- *Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen materiële cultuur?*
- *Wat is de potentiële kenniswinst van een eventuele opgraving?*
- *Zijn er sporen aanwezig die inzicht kunnen verschaffen in het ontstaan en de ontwikkeling van de dorpskern van Sint-Antonius en zijn periferie?*
- *Is er mogelijkheid tot behoud in situ en zijn er eventuele maatregelen nodig om aan het behoudsprincipe te voldoen?*
- *Indien behoud in situ van het archeologisch erfgoed onmogelijk of onwenselijk is in het kader van de geplande bodemingrepen: kan een afbakening gemaakt worden van bepaalde delen van het terrein die voorafgaand aan de werkzaamheden moeten onderzocht worden?*

2.1.4 Vooropgestelde onderzoeksmethode en -technieken

Conform de bepalingen van de Code van Goede Praktijk (versie 4.0, hoofdstuk 8.6) worden continue proefsleuven met een breedte van 2 m aangelegd, met een parallelle tussenafstand van max. 15 m t.o.v. elkaar (fig. 2.4). De aanlegdiepte betreft de top van de onverstoorde bodem (= archeologisch relevant niveau) onder de antropogene bovengrond. De dekkingsgraad van de proefsleuven bedraagt 10%, aangevuld met kijkvensters met een dekkingsgraad van 2,5%. In functie van de waardering van een aangesneden vindplaats met bodemsporen en de beantwoording van de onderzoeksvragen kunnen extra kijkvensters en/of proefsleuven worden aangelegd.

Fig. 2.4: Het vooropgesteld sleuvenplan voor beide fasen van de geplande werken (bron: archeologienota ID 19965).

2.1.5 Afwijkingen t.a.v. de vooropgestelde onderzoeksmethode en -technieken

Er konden twee proefsleuven met een ZW-NO oriëntatie worden aangelegd (fig. 2.5). Hierbij werd in totaal 202 m^2 van het volledige areaal van het projectgebied van fase 2 (2866 m^2) onderzocht, wat neerkomt op een dekkingsgraad van 7%. In twee zones konen geen proefsleuven worden gegraven, nl. een zone met bodemverontreiniging (fig. 2.6) ter hoogte van de voormalige gebouwen in de zuidoostelijke hoek van het terrein (568 m^2) en een zone met verharde werfingang en -inrichting (658 m^2) (fig. 2.7). Binnen het geprospecteerd areaal (1640 m^2) bedroeg de dekkingsgraad 12,3%. Het archeologisch relevant niveau (aanlegvlak) situeerde zich op een diepte van ca. 90 cm (fig. 2.8), in de top van de onverstoorde moederbodem (C-horizont).

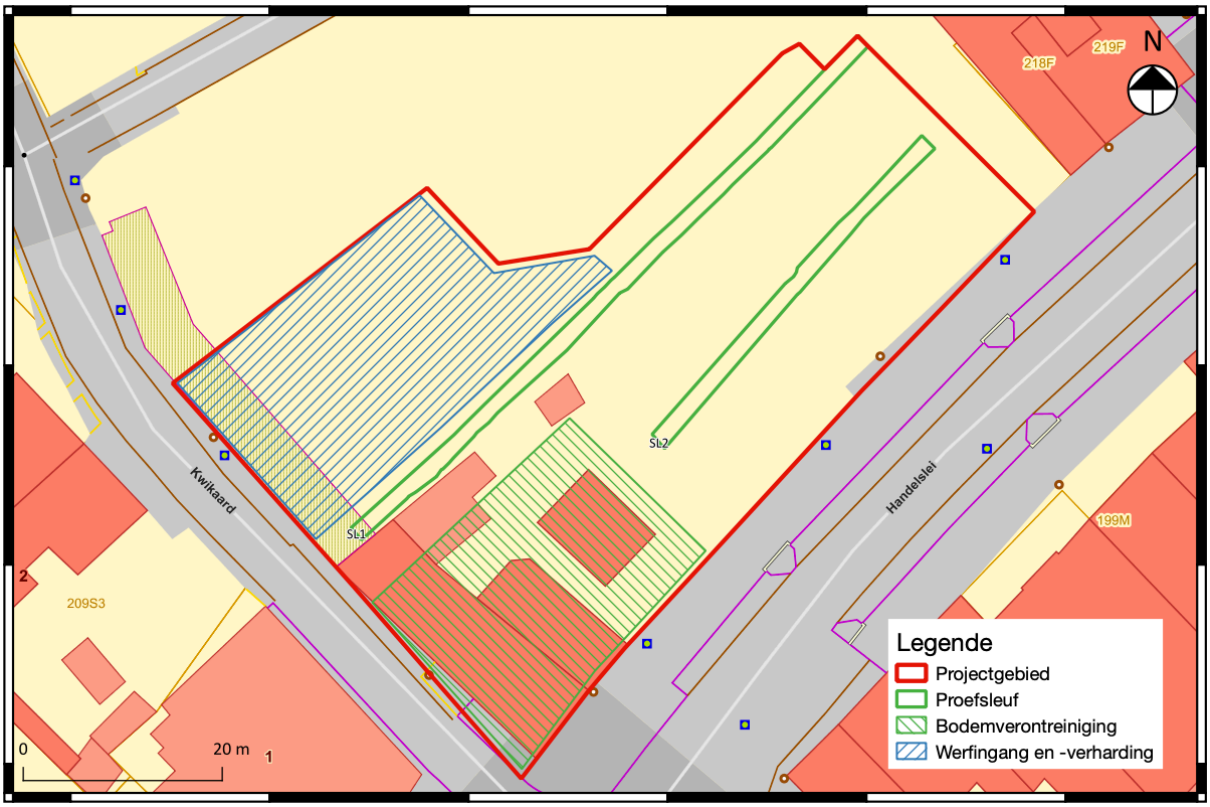

Fig. 2.5: Het sleuvenplan.

Fig. 2.6: Zone met verontreinigde gronden in de zuidoostelijke hoek van het terrein, gemarkeerd door een hijskraan in het centrum van de zone.

Fig. 2.7: Zicht op de verharde werfingang- en inrichting binnen het projectgebied.

Fig. 2.8: Het aanlegvlak in proefsleuf 1.

2.2 Interpretatie

2.2.1 De bodemprofielen

Binnen de contouren van het projectgebied is de bodemopbouw niet gekarteerd (code OB op de bodemkaart = bebouwde gronden). Na extrapolatie van de bodemseries in de onmiddellijke omgeving van het terrein kan alvast een dikke antropogene bovengrond (m-gronden) worden verwacht. Er werd tijdens het proefsleuvenonderzoek één bodemprofiel (PR1) (fig. 2.9) geregistreerd. Dit bodemprofiel wordt in deze nota geïllustreerd (fig. 2.10) en besproken en geldt als referentie voor de lithostratigrafische en bodemkundige opbouw binnen het volledige areaal van het projectgebied.

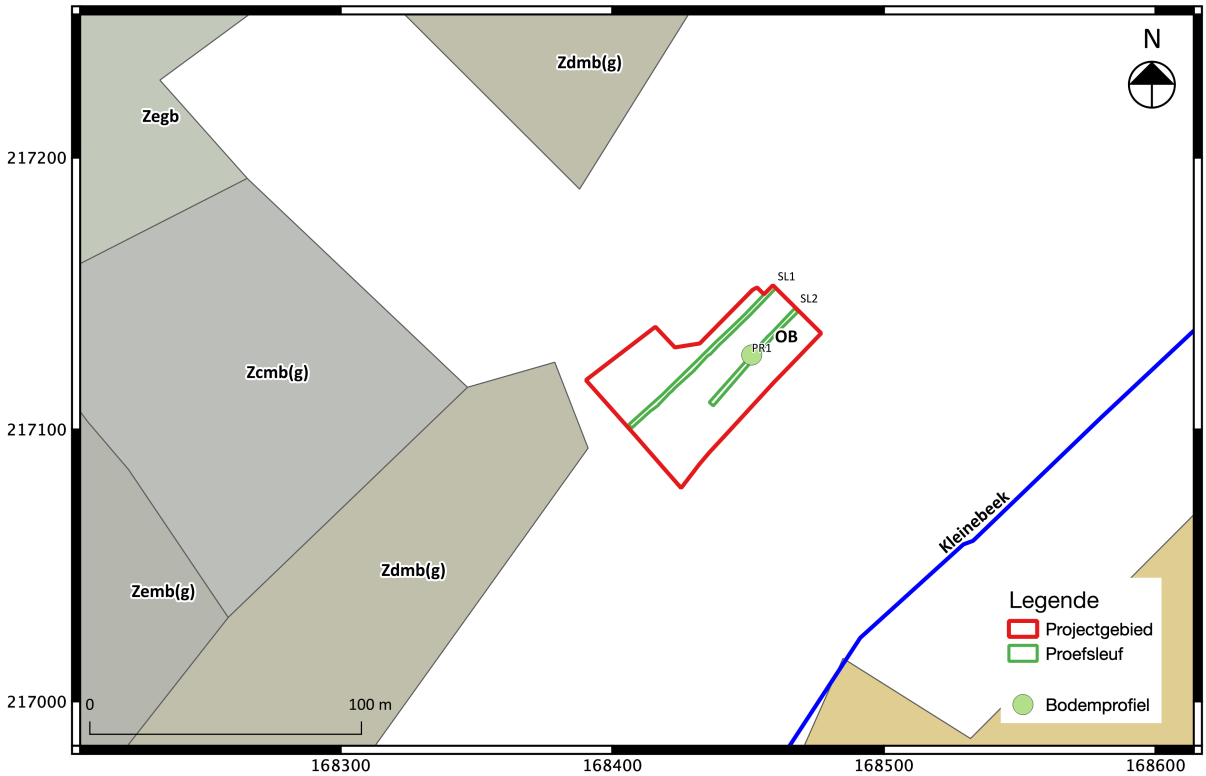

Fig. 2.9: Projectie van de geregistreerde bodemprofielen op de bodemkaart.

De antropogene bovengrond heeft een dikte van ca. 75 cm en bestaat op de meeste plaatsen louter uit aangevoerd, puinhoudend sediment (HTM). De aanwezigheid van grote hoeveelheden bouwpuin in de bovengrond wordt gelinkt aan het voormalig, inmiddels gesloopt bedrijf van bouwmaterialen (firma *Van Pelt*) op het terrein. Ter hoogte van het bodemprofiel is onder de HTM-horizont nog een restant van een ploeglaag (Ap-horizont) met een homogene donkergrijze tot zwarte kleur aanwezig. De antropogene bovengrond rust rechtstreeks (en met een scherpe aflijning) op de moederbodem (C-horizont) die bestaat uit gevlekt, oranjegeel zwak lemig zand. Net onder het contactvlak van beide horizonten zijn talrijke archeologische bodemsporen met wisselende vorm en omvang (deels) bewaard gebleven. De kleurtextuur van de vele spoorvullingen wordt omschreven als homogeen donkergrijs tot zwart en komt overeen met de kleurtextuur van de bovenliggende ploeglaag. Grondwater werd frequent waargenomen op een geringe diepte tussen ca. 100 à 120 cm onder het maaiveldniveau. De ongunstige drainage van de gronden vormt een verklaring voor de donkere kleurtexturen (niet-uitgeloogde organische bijmenging) van de sedimenten van de antropogene bovengrond en de vullingen van de bodemsporen.

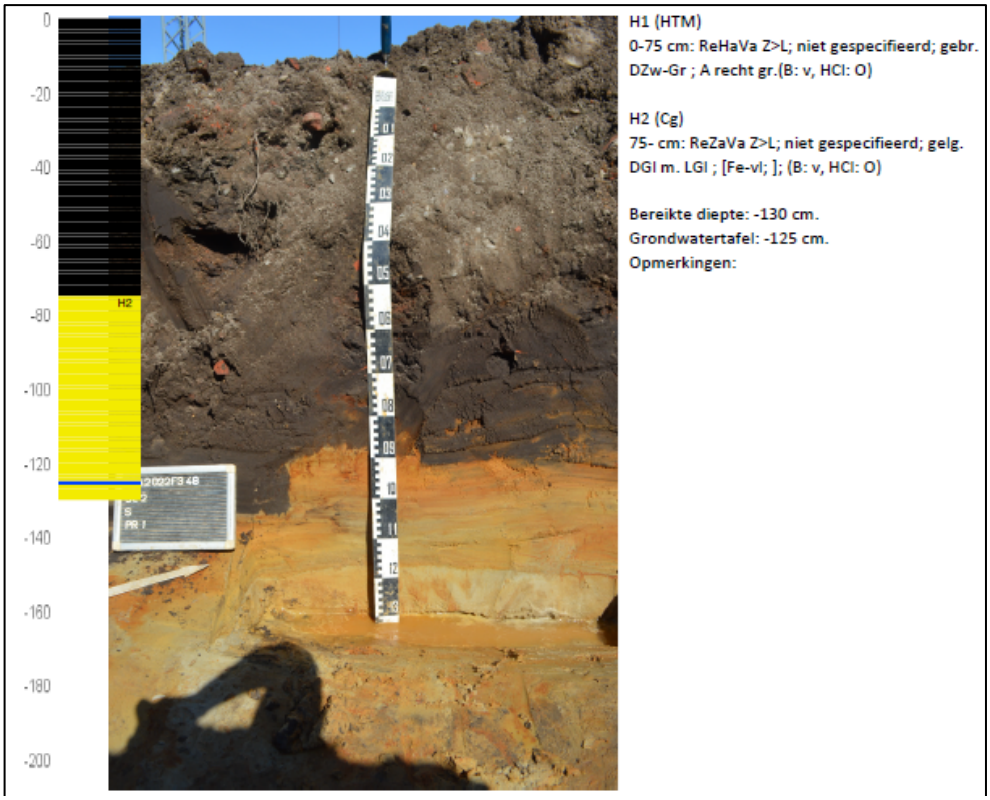

Fig. 2.10: Referentie-bodemprofiel 1 (PR1).

2.2.2 Vindplaatsen met bodemsporen

Onder de (soms intens verstoorde) bovengrond en tussen zones met diepreikende bodemverstoringen zijn ter hoogte van proefsleuf 1 clusters van (afgetopte) bodemsporen met sterk wisselende vormen en afmetingen aangesneden (fig. 2.13 t.e.m. 2.16). Het gaat in alle gevallen om kuilen met scherp afgelijnde, homogene donkergrijze tot zwarte vullingen, wat overeenstemt met de kleur van de (lokaal bewaarde) bovenliggende ploeglaag of Ap-horizont. Sommige vullingen, zoals deze van kuil of laag S21B, zijn geassocieerd met representatieve hoeveelheden bewoningsafval uit de periode 1850-1950. Tot het ingezameld vondstmateriaal behoren o.a. twee Belgische koperen munten (2 x 2 Cent/zgn. ”Leeuwkes”, waarvan één exemplaar met een leesbare slagdatum uit 1873) (fig. 2.11-3) en een bierfles met opschrift *Brasserie Chasse Royale – Auderghem*[4] en het jaartal 1938 op de bodem (fig. 2.12). Tot het keramisch vondstmateriaal behoren een volledig bewaard zalfpotje in *faïence* en een doorboorde (bloem)pot in rood aardewerk (fig. 2.11-1,2). Doorheen de doorboring werd *ad hoc* een koperen draad bevestigd zodat het recipiënt kon worden opgehangen. De volledige sporencluster en het hiermee geassocieerde vondstmateriaal vormt het relict van de voormalige laat 19de/vroeg 20ste eeuwse bewoning met hiermee samenhangende achtererf- en/of tuingerelateerde activiteiten die aan de bouw van de firma *Van Pelt* voorafging. Ter hoogte van proefsleuf 2 was sprake van structurele recente bodemverstoringen die het (archeologisch relevant) bodemarchief quasi volledig hebben uitgewist (fig. 3.17).

[4] Oudergem (Frans: *Auderghem*) is een plaats en gemeente in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (België). In de *Rue de la Chasse Royale* was een bierbrouwerij met de naam *Brasserie Chasse Royale* gevestigd. Deze brouwerij was actief in de periode tussen 1878 en 1968.
(bron:https://biereetbrasseriesbruxelles.wordpress.com/2004/06/23/la-brasserie-de-la-semaine-chasse-royale-a-auderghem/).

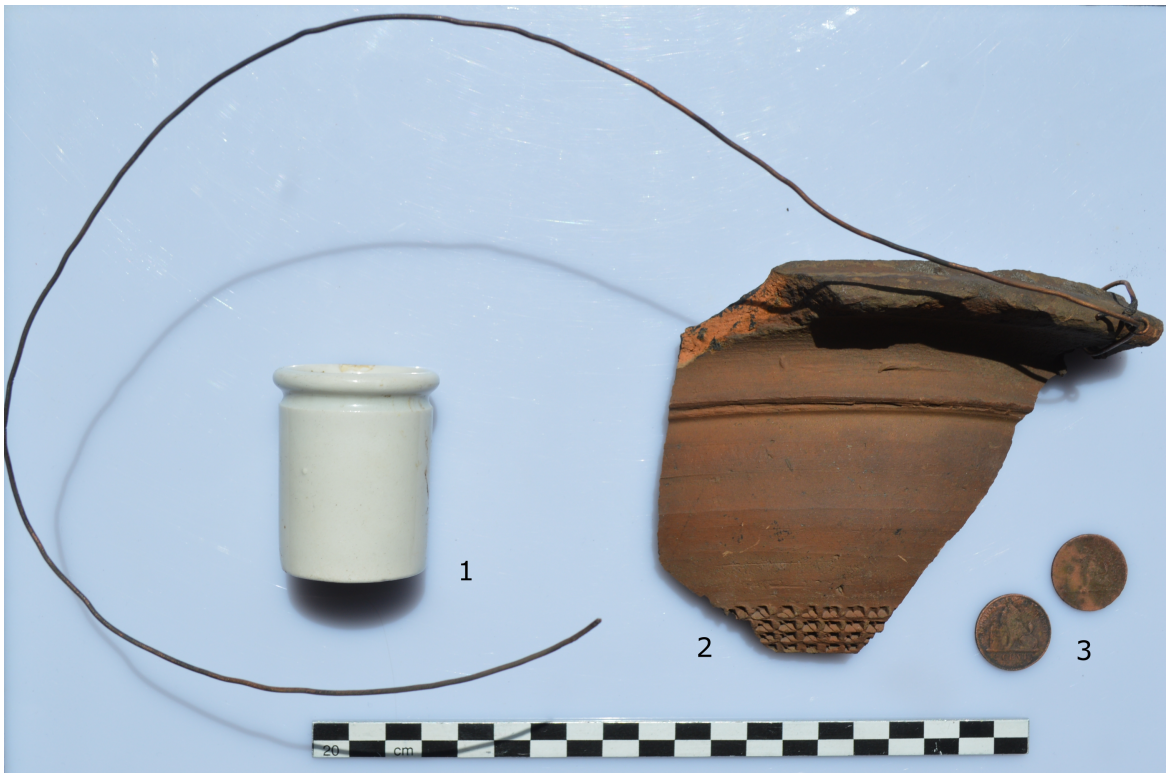

Fig. 2.11: Selectie van vondstmateriaal uit de vulling van kuil/laag S21B. 1: zalfpotje in faïence, 2: doorboorde (bloem)pot in rood aardewerk met koperen draad voor de ophanging van het recipiënt, 3: twee Belgische munten (2 x 2 Cent/"Leeuwkes"), waarvan één met leesbare slagdatum uit 1873.

Fig. 2.12: Bierfles met opschrift *Brasserie Chasse Royale – Auderghem* en jaartal 1938 op de bodem, afkomstig uit de vulling van kuil/laag S21B.

Fig. 2.13: Kuilen S2 en S3 in het aanlegvlak van proefsleuf 1.

Fig. 2.14: Kuilen S16 en S17 in het aanlegvlak van proefsleuf 1.

Fig. 2.15: Coupe op kuil S3.

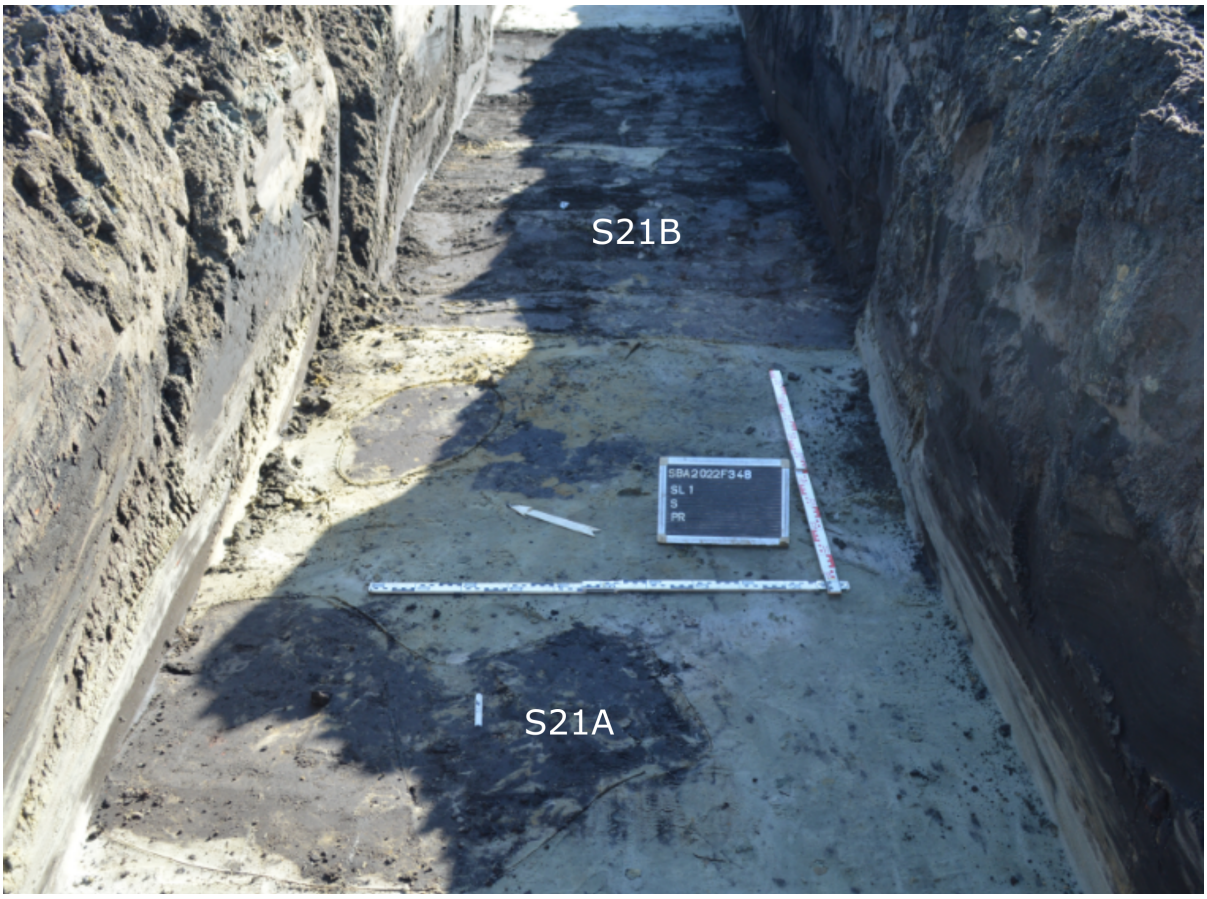

Fig. 2.16: Kuilen S21A en kuil/laag S21B in het aanlegvlak van proefsleuf 1.

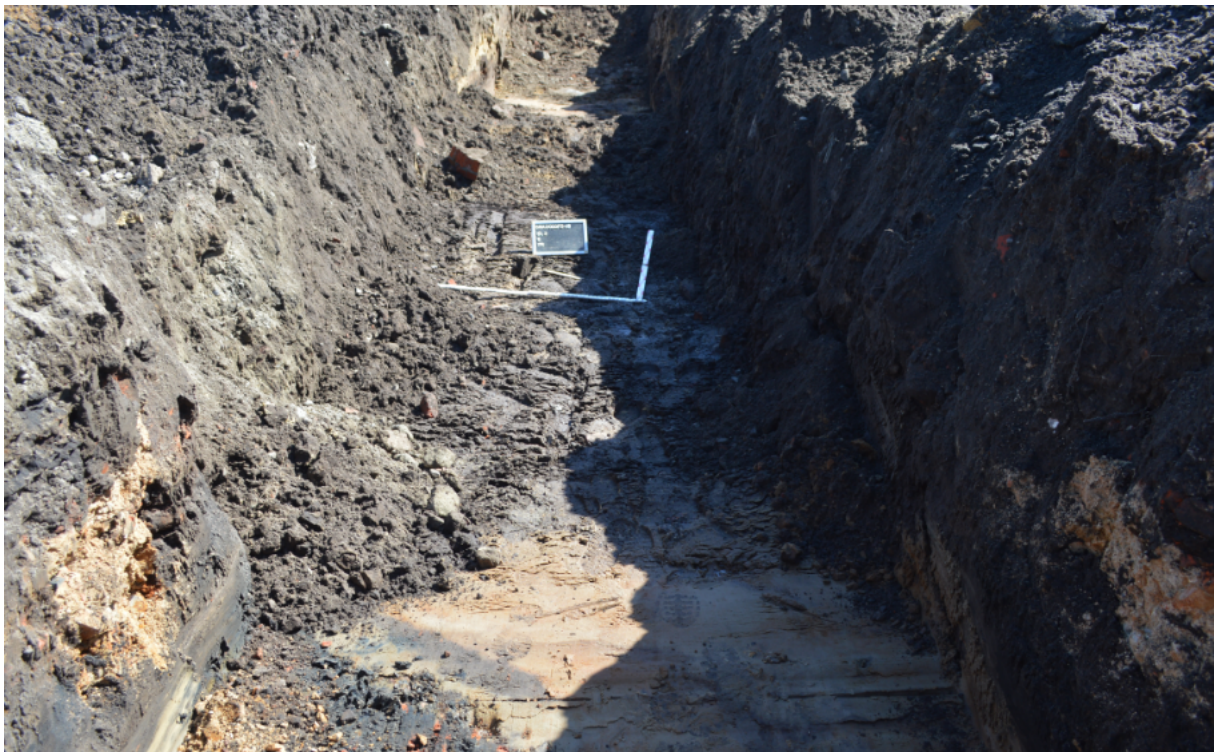

Fig. 2.17: Sterk aangetast (archeologisch relevant) bodemarchief ter hoogte van proefsleuf 2.

2.2.3 Natuurwetenschappelijke staalnames

Er zijn geen staalnames genomen in functie van natuurwetenschappelijk onderzoek.

2.2.4 Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Onder een intens verstoorde bovengrond en tussen zones met een intens verstoorde ondergrond zijn verspreid over het volledige areaal bodemsporen van de voormalige 19de/20ste eeuwse bewoning waargenomen. Het gaat om een cluster van kuilen/lagen met sterk wisselende vorm en omvang en een homogene donkergrijze tot zwarte vulling. De donkere kleurtextuur is te wijten aan een niet-uitgeloogde organische bijmenging, wellicht ten gevolge van de slechte waterhuishouding van de gronden. Sommige spoorvullingen bevatten een representatieve hoeveelheid (fragmentair bewaard) bewoningsafval uit de periode tussen 1850 en 1950. Na de sloop van de voormalige woningen werd op het terrein een bedrijf van bouwmaterialen (firma *Van Pelt*) opgericht, dat inmiddels ook volledig werd gesloopt.

2.2.5 Impactbepaling van de geplande werken op het bodemarchief

De geplande graafwerkzaamheden bij de verkaveling zullen ingrijpen op een in kwalitatief opzicht beperkt en lokaal intens verstoord bodemarchief. In het geval van verder archeologisch onderzoek (opgraving) zal geen bijkomende substantiële datawinst worden gegenereerd voor het aanvullen van de inmiddels verworven kennis (aanwezigheid van bodemsporen m.b.t. de 19de/20ste eeuwse occupatie van terrein voorafgaand aan de bouw van de firma *Van Pelt*). Er zal bijgevolg geen programma van maatregelen voor een opgraving worden opgesteld.

2.2.6 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Op welke dieptes bevinden zich relevante archeologische niveaus?

Het archeologisch relevant niveau situeert zich in de top van de moederbodem (C-horizont) onder de antropogene bovengrond, bestaande uit een HTM/Ap-horizont. Dit niveau fluctueert tussen 60 à 100 cm onder het maaiveldniveau.

Waar ligt/lag de hoogste grondwaterspiegel?

Grondwater werd waargenomen op een diepte tussen 100 cm à 120 cm.

Zijn er nog intacte bodems aanwezig?

De antropogene bovengrond rust rechtstreeks op de moederbodem (C-horizont). Er zijn geen intacte horizontsequenties van een (paleo)bodem vastgesteld.

In hoeverre is de oorspronkelijke bodem (sub)recent verstoord?

De antropogene bovengrond (van oorsprong een dikke bovengrond bestaande uit ploeglagen) is intens verstoord en aangevuld/vervangen door een laag met bouwpuin (HTM). Lokaal is ook de ondergrond intens verstoord door voormalige bouw- en sloopactiviteiten op het terrein.

Zijn er archeologische sporen aanwezig binnen de grenzen van het projectgebied? Zo ja: Wat is de precieze afbakening ervan in ruimte en tijd?
Wat is het type vindplaats (bewoning, begraving, …) dat aanwezig is binnen het onderzoeksgebied?
Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen archeologische sporen?
Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen materiële cultuur?

Onder een intens verstoorde bovengrond en tussen zones met een intens verstoorde ondergrond zijn verspreid over het volledige areaal bodemsporen van de voormalige 19de/20ste eeuwse bewoning waargenomen. Het gaat om een cluster van kuilen/lagen met sterk wisselende vorm en omvang en een homogene donkergrijze tot zwarte vulling. De donkere kleurtextuur is te wijten aan een niet-uitgeloogde organische bijmenging, wellicht ten gevolge van de slechte waterhuishouding van de gronden. Sommige spoorvullingen bevatten een representatieve hoeveelheid (fragmentair bewaard) bewoningsafval uit de periode tussen 1850 en 1950. Na de sloop van de voormalige woningen werd op het terrein een bedrijf van bouwmaterialen (firma *Van Pelt*) opgericht, dat inmiddels ook volledig werd gesloopt.

Wat is de potentiële kenniswinst van een eventuele opgraving?

In het geval van verder archeologisch onderzoek (opgraving) zal geen bijkomende substantiële datawinst worden gegenereerd voor het aanvullen van de inmiddels verworven kennis (aanwezigheid van bodemsporen m.b.t. de 19de/20ste eeuwse occupatie van terrein voorafgaand aan de bouw van de firma *Van Pelt*).

Zijn er sporen aanwezig die inzicht kunnen verschaffen in het ontstaan en de ontwikkeling van de dorpskern van Sint-Antonius en zijn periferie?

Er zijn enkel bodemsporen uit de bewoningsfase tussen 1850 en 1950 waargenomen en geregistreerd. Oudere bodemsporen die een inzicht kunnen verschaffen in het ontstaan en de ontwikkeling van de dorpskern van Sint-Antonius (en zijn periferie) zijn niet aangetroffen.

Is er mogelijkheid tot behoud in situ en zijn er eventuele maatregelen nodig om aan het behoudsprincipe te voldoen?
Indien behoud in situ van het archeologisch erfgoed onmogelijk of onwenselijk is in het kader van de geplande bodemingrepen: kan een afbakening gemaakt worden van bepaalde delen van het terrein die voorafgaand aan de werkzaamheden moeten onderzocht worden?

Niet van toepassing.

Bibliografie

https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/19965

https://loket.onroerenderfgoed.be/archeologie/notas/notas/22597

https://biereetbrasseriesbruxelles.wordpress.com/2004/06/23/la-brasserie-de-la-semaine-chasse-royale-a-auderghem/